

Į Rietavą vėl sukvietė „Aušros“ katalikiška vidurinė mokykla

DR. ALDONA VASILIAUSKIENĖ

Tradicinėmis tapusios „Aušros“ katalikiškos vidurinės mokyklos konferencijos 2006 m. balandžio 7 d. vėl sukvietė moksleivius į jau XII respublikinę jaunųjų istorikų konferenciją „Tėvynės labai įnešu savąją dalį...“

Tai pirmoji konferencija, kurią rengia tik neseniai direktore tapusi Danutė Bruževičienė (iki tol ji buvo direktoriaus pavaduotoja), pavaduotoja Vaida Vaičiukauskienė ir Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktorius Vytautas Rutkauskas. Prieš 12 metų jis, būdamas „Aušros“ katalikiškos vidurinės mokyklos direktoriumi, su pavaduotoja Danute Bruževičiene ir istorijos mokytoja Daiva Juškeiene ėmėsi organizuoti tokius kilnius renginius – respublikines naujųjų istorikų konferencijas.

Šimet Rietavas sulaukė 10 mokyklų bei gimnazijų atstovų iš įvairių Lietuvos vietų, atvyko ir mokslininkai: dr. Juozas Jankauskas, VU Tarpautinių santykių politikos instituto dėstytoja Mirta Vydūnaitė ir ne pirmus metus kuruojanti minėtas konferencijas straipsnio autorė dr. Aldona Vasiliauskiene. Užregistruoti 75 konferencijos dalyviai (47 moksleiviai). Dalyvavo ne tik Rietavo mokyklos (Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazija bei šeimininkai), aplinkinių mokyklų atstovai (Labardžių pagrindinė mokykla, Tverų vidurinė mokykla), bet ir iš toliau atvykusieji: Kretingos pranciškonų gimnazijos, Klaipėdos Prano Mašioto vidurinės mokyklos, Telšių V. Borisevičiaus gimnazijos, Panevėžio Kazimiero Paltaroko vidurinės mokyklos, Šiaulių rajono Bazilionų vidurinės mokyklos, Kauno „Ąžuolo“ katalikiškos vidurinės mokyklos moksleiviai bei mokytojai.

Įžanginė konferencijos dalis

Konferenciją pradėjusi „Aušros“ katalikiškos vidurinės mokyklos direktorė Danutė Bruževičienė džiaugėsi atvykusiais palinkėjo prasmingo darbo ir tautinių idėjų, o kad meilė savo kraštui degtų visų širdyse, tą turi paliudyti ir valstybinis simbolis. Todėl jaunieji šauliai į salę įnešė vėliavą ir sugiedojus himną vadovauti konferencijai tradiciškai buvo pakviesti mokiniai: Dainora Žiliūtė (12 kl.) Artūras Vyšniauskas (12 kl.) ir Albina Česnakaitė (10 kl.). Vedantieji maldos žodžiui ir palaiminimui pa-

Rietavo „Aušros“ katalikiškos vid. mokyklos salėje XII respublikinės jaunųjų istorikų konferencijos dalyviai

kvietė mokyklos kapelioną Rietavo Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčios kleboną kun. Egidijų Jurgelevičių.

Kapelionas kun. E. Jurgelevičius pasveikinęs susirinkusius, pasidžiaugė, kad konferencija vyksta ypatingu laiku – Lietuvos Bažnytinės provincijos 80-mečio, Telšių vyskupijos 80-mečio ir vyskupo emerito Antano Vaičiaus 80-mečio jubiliejų minėjimuose. Kalbėjo apie dvasinių vertybių išsaugojimo svarbą, meilę ir pagarbą savo kraštui, jo žmonėms.

Rietavo savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėja Lidija Rekašienė su istoriją kuruojančia Jūrate Šedvylyte mokyklai įteikė knygų ir nepagailejo pagiriamųjų žodžių renginio kuratorei, straipsnio autorei, pasveikindamos su jubiliejumi. Dera pridurti, kad salėje, kurioje vyko konferencija buvo surengta jubilietės dr. Aldonos Vasiliauskiene knygų bei straipsnių paroda „Skiepijanti dvasinių vertybių pranašumą“, o vestibulyje stenduose – jos parašyti straipsniai apie Rietavo „Aušros“ katalikiškoje mokykloje vykusias jaunųjų istorikų konferencijas.

Literatūrinį – muzikinį konferencijos dalyvių pasveikinimą „Viltis“ (Maironio ir S. Neries eilėmis) parengė šeimininkai: režisierė – tikybos mokytoja Laima Bagdonienė, atlikėjai: Kristina Vyšniauskaitė (S. Neries), Artūras Vyšniauskas (Maironis), Markas Bruževičius (Jėzusiukas), jaunimą vaidino Inga Tautvydaitė, Dainora Žiliūtė ir Almantas Vasiliauskas.

Išraiškinga kompozicija – meilė savo kraštui,

jo gamtai, gyvenimo prasmės suvokimas davė toną tolimesnei konferencijos eigai.

Konferencijoje be plenarinių posėdžių darbas vyko ir sekcijose. Plenariniame posėdyje perskaityti 5 pranešimai, dviejose sekcijose – 9 pranešimai ir baigiamajame posėdyje 3 pranešimai.

Plenarinis posėdis

Plenarinis posėdis pradėtas Sandros Turčinskaitės pranešimu „Partizanų suvažiavimas 1949 m. Radviliškio raj. Minaičių km.“ (Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazija, mokytoja Audronė Gečienė). Pranešimo įvadiniu žodžiu tapo Simono Dovydausko partizaninė tema perskaityti posmai ir, pritariant gitarai, atlikta daina. Pranešimas parengtas gyvų liu-

Nukelta į 2 psl.

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

Į Rietavą vėl sukvietė „Aušros“ katalikiška vidurinė mokykla

- Senieji Karaliaučiaus krašto vietovardžiai
- M. ir J. Šlapelių knygynui – 100 metų
- Giesmė laisvei
- Apie Eglę, žalčio žmoną

Jaunųjų istorikų konferencija

Atkelta iš 1 psl.

dininkų atsiminimais. Jaunoji tyrinėtoja ragino, kol dar gyvi liudininkai užrašyti jų pasakojimus – išsaugoti juos istorijai. Radviliškio rajono Minaičių kaime gyveno Miknių šeima. Ši šeima padėjo partizanams savo sodyboje išsikasti bunkerį ir maitino ten gyvenusius 6 partizanus. Suaugusiems padėjo ir dukros: Teresė Mikniūtė-Grigaliūnienė (mirė 2000 m.) bei tuo metu 13-uosius ėjusi Julijona Mikniūtė-Petrietienė, likusi viena gyva iš visų seserų. Tačiau jos atmintyje vaikystėje užfiksuoti įvykiai labai aiškūs. 1949 m. vasario 2-22 d. tame bunkeryje atvykę partizanų būrių vadai Joną Žemaitį – Vytautą išrinko vyriausios vadovybės vadu. Taip buvo sukurtas bendras pagrindinio centras. Tik 1954 m. saugumui pavyko išsifruoti bunkerį, tačiau jau buvo miręs Stalinas, tad į Sibirą šeimos nebeišvežė, nors visą laiką persekiojo. Pasiūsinimo kovoms ir Lietuvos istorijai svarbų įvykį pažymi atminimo lenta ant namo bei paminkliniai akmenys.

Šių metų lapkričio 22 d. Panevėžio vyskupas emeritas Juozas Preikšas minės savo 80-ąjį jubiliejų. Tad neatsitiktinai Panevėžio Kazimiero Paltaroko vidurinės mokyklos moksleiviai (mokytojas ekspertas Juozas Brazauskas) parengė porą jam skirtų pranešimų.

Dovydas Kučinskas kalbėjo tema „Vyskupo Juozo Preikšo pamokslų ir sveikinimų ugdomoji reikšmė“. Vyskupo šūkis „Vienybė Kristuje“, tad Ekselencija dėjo ir deda daug pastangų, kad tas jo šūkis rastų atgarsį ir žmogaus širdyje bei jo darbuose. Jo pamokslai labai svarbūs Nepriklausomybės atgavimo laikmečiu – sunkiu laikotarpiu kėlė dvasią. Pamokslininkas ragino gauti laisvę, nepamiršti ir atsakomybės, neprarasti vidinės dvasios, gebėti apsisaugoti nuo sektantų,

Pamokslininkas ragino gavus laisvę, nepamiršti ir atsakomybės, neprarasti vidinės dvasios, gebėti apsisaugoti nuo sektantų, burtų

burtų. Vyskupas nuolat kartoja, kad laisvė turi ribas ir negalima piktinaudziauti jomis – žmogus turi jausti atsakomybę prieš Dievą. Vyskupas gebėjo ir geba uždegti širdis meile, kvietė mylėti ir priešus: nusišluostyti nuo širdies blogio dulkes. Vyskupas yra sakęs, kad ne tankai ir raketos turi būti mūsų ginklas, o meilė. Vyskupas J. Preikšas savo pamoksluose naudoja žymių žmonių, pasiūventusių Dievui ir Tėvynei, kovojusių už jos laisvę ir gerovę pavyzdžius. Jis nuolat ragina maldai ir didžiausia malda laiko aktyvų dalyvavimą šv. Mišiose. Vyskupas Juozas Preikšas, nors ir išvykęs į Kauną, tebeturi svarbios įtakos krašto žmonėms.

Tos pačios mokyklos šeštokė Monika Glinskytė supažindino su vyskupo Juozo Preikšo biografija.

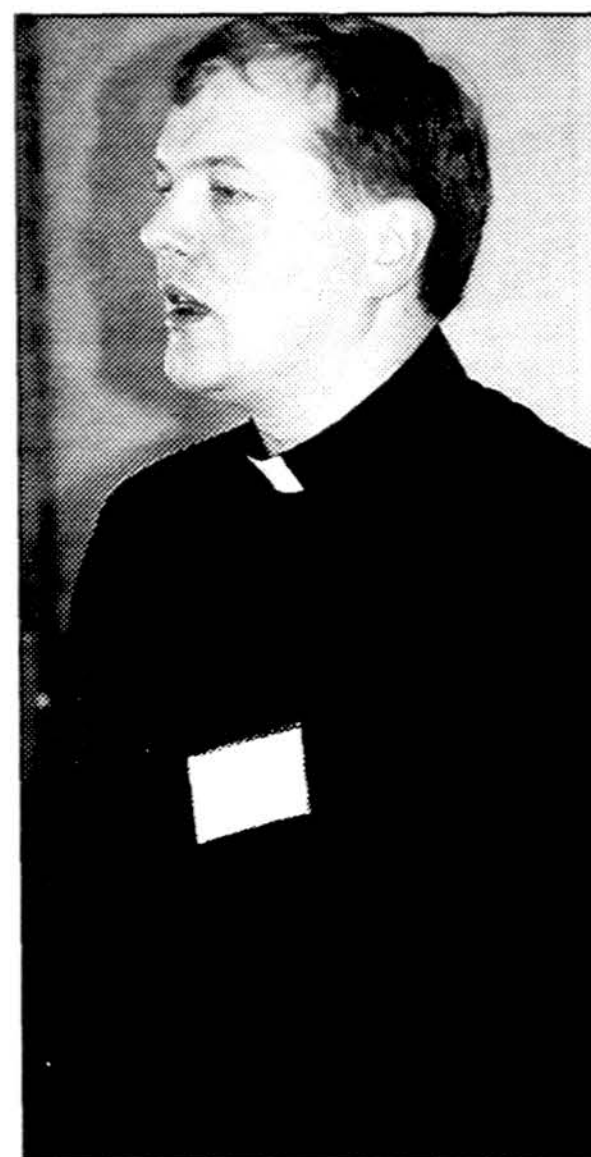
Kauno „Ažuolo“ katalikiškos vidurinės mokyklos dešimtokai Agnė Kaluževičiūtė, Laurynas Jokūzis ir Lukas Grėbliuskas (mokytoja Audronė Bakūnienė) parengė pranešimą „Pagrindinė spaustuvė ab“ ir parodė pačių moksleivių sukurto kino reportažą. Medžiaga įdomi ir žinių naujumu, ir perteikimu. Kaune Vytauto ir Birutės Andziulių sodyboje 1980 m. giliai po šiltadarzių ir baseinu buvo įrengta pagrindinio spaustuvė. Vytautas nuo 16 metų dirbo spaustuvėje. 1954 m. jam teko dirbti ir Kupiškio spaustuvėje, tada jis pasirūpino šriftu (grįždamas į Kauną parsivežė). Kurį laiką dirbo Troškūnuose, o paskui sugrįžo į Kauną ir dirbo „Spindulio“ spaustuvėje. Kartu su Juozu Bacevičiumi

(Šakių raj.) abu kasė žemę ir įrengė spaustuvę (ją įrengė po šiltadarzių, kad iš malūnsparnių nenustatytų šilumos mazgų ir nesukeltų bereikalingo įtarimo). Todėl ir spaustuvės pavadinimas a (Andziulis) ir b (Bacevičius), o mažosios raidės parašytos todėl, kad niekam nekiltų įtarimo. Leido patriotinę ir religinę literatūrą. Per 10 metų išleido 23 pavadinimų knygas bendru 138,000 egzempliorių tiražu. Pirmoji knyga – vyskupo Kazimiero Paltaroko tikybės pradžiamokslis. Dabar ši pagrindinio spaustuvė – muziejus, kurį savo lėšomis išlaiko Andziuliai.

Dr. Aldonos Vasiliausienės pranešimas „Rietavo ‘Aušros’ katalikiška vidurinė mokykla: bažnytinio jubiliejų fonas“. Kalbėta apie Lietuvos Bažnytinės provincijos įkūrimo svarbą, tolesnę naujai susikūrusių vyskupijų istoriją, laikmetį subrandinusį būsimus vyskopus. O katalikiška mokykla Rietave, atlikdama tokią kilnią misiją, burdama Lietuvos jaunuosius istorikus ir skleisdama katalikiškas idėjas, meilę ir pagarbą savo krašto papročiams, istorijai, jo žmonėms, kilniai, kantriai ir nuosekliai įgyvendina dar tarpukaryje iškeltas idėjas.

Sekcijiniai pranešimai

Viena sekcija buvo skirta pokario rezistencijai, tremčiai. Odeta Šlekytė iš jau minėtos Panevėžio Kazimiero Paltaroko vidurinės mokyklos supažindino su neseniai mirusio Panevėžio vyskupijos kanclerio monsijoro Jono Juo-

Rietavo šv. Arkangelo Mykolo bažnyčios klebonas ir „Aušros“ katalikiškos vid. mokyklos kapelionas kun. Egidijus Jurgelevičius.

delio biografija, akcentuodama dvasininko veiklą Sibiro lageryje.

Itin jausmingai pranešimą „Tų dienų skaudus prisilietimas“ perskaitė Kretingos pranciškonų gimnazijos gimnazistė Sigita Šimkutė (mokytoja Virginija Kavoliūnienė). Tai tragiškas likimas Kazimieros ir Juozapo Šimkų, išaugusių 10 vaikų (penki dar gyvi), viena jų Kazimiera Juozapota Kruopienė (jai 80 metų) pasakojo skaudžius atsiminimus, neminėdama juos išdavusio ir padėjusio išvežti į Sibirą Adomo pavardės – dėl vaikų ir vaikaičių ramybės: jie nekalti už savo tėvo ar senelio padarytus nedorus darbus, juo labiau, kad pats Adomas, dar žemėje skaudžiai užsimokėjo už išdavystę. Adomas dirbo valsčiuje ir žadėjo Šimkus apsaugoti nuo išvežimo. Jis jau daug blogo buvo padaręs aplinkiniams, tad partizanai Adomo ieškojo ir sykį, kada vos nesučiupo, jį savo namuose paslėpė Šimkai, o partizanams pasakė, kad jo nematė. Išvežus į Sibirą tėvus, du brolius ir seserį, Adomas iš karto persikėlė į Šimkų namus, pardavinėjo paliktą Šimkų gerą, pasiskerdę nupenėtą kiaulę, kurios neleido pasipjauti ištremiamiems Šimkams. Ir pradėjo sirgti: po kelių mėnesių baisiausių skausmų, iškankintas pasimirė. Gimnazistė akcentavo, kad nevalia pamiršti mūsų istorijos: nei vardų, nei įvykių.

Panašia tematika („Tų dienų skaudus prisilietimas“) kalbėjo ir Modesta Milašiūtė iš Klaipėdos Prano Mašiotų vidurinės mokyklos (mokytoja Romualda Zubavičienė). Monikos Zeniauskaitės pranešimą „Gyvenimą mylintis žmogus niekada nepasiduoda“ perskaitė Deividas Gustys (Telšių V. Borisevičiaus gimnazija, mokytoja Janina Bucevičiūtė).

Tik Julius Saudargas iš Labardžių pagrindinės mokyklos (mokytoja Marina Čerkauskaitė) supažindino su mokyklos veikla, kuri svarbi ugdant bendruomeniškumą („Mokyklos bendruomeniškumo patirtis“).

Kitoje sekcijoje Kretingos pranciškonų gimnazijos atstovo Ovidijaus Žalio (mokytoja Daiva Ataitė)

Pranešėja teigė, kad demokratijos tarpukario Lietuvoje nebuvo (ji gyvavo tik keletą metų) ir politiškai mąstantieji neturėjo galimybių demokratiškai veikti

Jaunųjų istorikų konferencijos Rietavo „Aušros“ katalikiškoje vid. mokykloje. Pirmoje eilėje iš kairės sėdi: dr. Aldona Vasiliausienė, mokyklos dir. Danutė Bruževičienė, dir. pavaduotoja Vaida Vaičiūskienė, Rietavo Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus ved. Lidija Rėkašienė ir šio skyriaus darbuotoja Jūratė Šedvilaitė.

Visos nuotraukos Vyto Rutkausko

pranešimas „Paskui mylimąjį į Sibirą...“, tai vaikaičio užrašyti senelių prisiminimai. Išvežus vyrą į tremtį, savanoriškai išvyko ir žmona. Čia gi buvo pateiktas gražus palyginimas su dekabristais.

Donato Damanskio (Telšių V. Borisevičiaus gimnazija, mokytoja Janina Bucevičiūtė) pranešimas „Žydai Telšiuose“ apžvelgtas žydų gyvenimas Telšiuose nepriklausomoje Lietuvoje (turėjo mokyklą, veikė sinagoga ir kt.) iki 1941 m., kol šiame mieste buvo įkurtas getas.

Dvi seserys Rūta ir Rita Šalmirytės (Tverų vidurinė mokykla, mokytojas Algimantas Juška) atliko Tverų kapinėse esančių paminklų įrašų analizę „Užrašai ant paminklų Tverų kapinėse“. Įrašus moksleivės sugrupavo pagal tematiką. Vieni jų atspindi jausmus, yra filosofinių bei įvairaus pobūdžio įrašų. Paminklinių įrašų tyrinėjimas svarbus tos vietovės žmonių mąstysenai.

Pranešimą „Barbora Mejerytė – vertėja, rašytoja, mokytoja“ skaitė Šiaulių rajono Bazilionų vidurinės mokyklos moksleivė Dainora Dzimidavičiūtė (mokytoja Irena Vaičiulienė). Moksleivė pristatė ir Bazilionų vidurinėje mokykloje dirbusią Barborą Mejerytę, plačios erudijos asmenybę.

Baigiamasis posėdis

Jis vyko Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejuje ir pradėtas Oginskių himnu – garsiuoju Oginskio „Polonezu“ ir jo direktoriaus Vyto Rutkausko, kaip jau minėta, šių konferencijų ciklo iniciatoriaus, sveikinimo žodžiu.

Alina Česnauskaitė („Aušros“ katalikiška vidurinė mokykla, mokytoja Ingrida Tamošauskienė) pristatė Alfonsą Jocių (1946-1996) – didžios sielos asmenybę. Baigęs Rietavo vidurinę mokyklą pusę savo gyvenimo – 30 metų – atidavė Vilniui: dirbo Vilniaus miesto vykdomojo komiteto butų ūkio vadovu, vėliau Vilniaus senamiesčio regeneravimo valdybos vadovu ir Valstybinėje įmonėje paminklai. Alfonso Jocio pastangomis restauruotas Pažaislio vienuolyno ansamblis, penkios bažnyčios: Varnių Šv. Aleksandro, Liškiavos, Palušės, Vilniaus Bernardinų ir Šv. Jokūbo. Rietave restauruota kunigaikščių Oginskių dvaro sodyba bei daugelis kitų Lietuvos kultūros paminklų.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę paskutinieji Alfonso Jocio gyvenimo metai (1990-1996) glaudžiai siejasi su Rietavo kultūros paveldo gelbėjimo darbais.

Nepaisant darbų gausos jis rado laiko poezijai, publicistikai – išleistas jo knygelės: *Brangiausia žmogui* (1990), *Aforizmų rinkinys Mintys minta mintimis* (1986), lyrikos ir satyros rinkinys *Laimės kaukė*. Alfonsas Jocys yra sakęs, kad „žmogiškiosios vertybės ne atkasamos, o sukuriamos, kad žmogiškumas ne pergalėse, o pralaimėjimuose“.

Pranešimą „Tarpukario Lietuvos kariuomenė ir jos likimas 1940 m.“ skaitė dr. Juozas Jankauskas. Prelegento giminytės ryšiai ir su tematika, ir su Rietavu itin glaudūs. Tėvas, taip pat Juozas (1900-1967) – karininkas, Rietave – gyventa. Tad kiek stabtelėsime prie Juozo Jankausko (vyresniojo) biografinių duomenų.

Nepriklausomoje Lietuvoje Juozas Jankauskas buvo Generalinio štabo pulkininkas leitenantas, karo lakūnas. 1935–1937 m. mokėsi Pra-

XII jaunųjų istorikų konferencijos dalyviai: pranešėjai, pedagogai ir svečiai po renginio Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejuje.

hoje ir baigė Generalinio štabo akademią, grįžęs į Lietuvą dirbo kariuomenės štabe. Sovietai, okupavę Lietuvą, pradėjo kaitalioti kariuomenės vadovybę vietomis, tad J. Jankauskas buvo paskirtas karo aviacijos štabo viršininku pas generolą Antaną Gustaitį. Pradėjus likviduoti Lietuvos kariuomenę, paskirtas karo aviacijos likvidavimo komisijos nariu. O likvidavus, 1940 m. gruodžio 31 d. atleistas. Pradėjus karui tapo Birželio sukilimo dalyviu, sukilėlių būrio „Žaliakalnis“ vadu. Buvo Lietuvos aktyvistų fronto (LAF) organizacinio skyriaus viršininku, su 28 LAF nariais parengė memorandumą Hitleriui (jį rašė apie tikrąją padėtį Lietuvoje, kurios „galis nežinoti“ Hitleris). Uždarius LAF dirbo savisaugos daliniuose, tačiau pamatęs, kad vokiečiai juos tvarko kaip nori – pasinaudodamas sveikatos būkle, rado priežastį išeiti. Tapo slapto Lietuvos aktyvistų fronto karinės organizacijos junginio „Kęstutis“ štabo viršininku, kurio veiklos tikslas, pasikeitus sąlygoms, sudaryti galimybę atkurti Lietuvos kariuomenę. 1944 m. vasario 16 d. pradėjus kurti vietinę rinktinę, J. Jankauskas buvo pakviestas į generolo Povilo Plechavičiaus štabą. Vokiečiams likviduojant vietinę rinktinę Juozo nebuvo štabe ir jis nebuvo suimtas, tad turėjo slapstytis: pradžioje Kaune, vėliau prie Seredžiaus pas dvarininką Jonaitį.

Sovietams užėmus Vilnių Juozas Jankauskas iš Seredžiaus sugrįžo į Kauną, pasiėmė sūnų Juozą, žmoną Oną (1894-1972) ir vėl grįžo į Seredžių. Kitiems traukiantis į Vakarus J. Jankauskas turėjo užduotį – likti Lietuvoje. Tad 1944 m. spalį jis atvyko į tėviškę, į Rietavą. Rietavo klebonijoje įvyko paskutinis Lietuvos fronto Lietuvos laisvės armijos atstovų bendras pasitarimas dėl veiksmų artėjant antrai sovietinei okupacijai. Į jį iš Vokietijos atvyko ir Leonas Prapuolenis. Sovietams įsitvirtinus Rietave J. Jankauskas pradėjo slapstytis. Sūnus Juozas kurį laiką lankė Rietavo mokyklą, tačiau greitai su mama persikėlė į Tytuvėnus pas seseris vienuoles, motina įsidarbino vaikų darželyje, Juozas pradėjo lankyti progimnaziją. Tėvas Juozas Jankauskas pasikeitė pavardę ir išvyko

į Pagėgius, ten įsidarbino. Po kurio laiko išvyko į Šiaulius. NKVD ilgai manė, kad J. Jankauskas išvykęs į Vakarus. Deja, kažkas jį pastebėjo, pažino ir pranešė. NKVD paskelbė paiešką. 1949 m. trečią kartą į Lietuvą sugrįžęs Jonas Deksnys išdavikų dėka pakliuvo į žabangus, pateko į saugumo rankas – matyt neišlaikė kankinimų, palūžo ir ėmė jiems talkinti. Jis daug prisidėjo, kad būtų išaiškintas ir Juozas Jankauskas. 1953 m. vasario 3 d. Šiauliuose J. Jankauskas buvo suimtas, nuteistas 25 m. kalėjimo, išsiųstas į Krasnojarsko kraštą Bolšoj Ozernyj lagerį, po to 1955 m. visiškai išsekęs ir sergantis, buvo išgabentas į Nevaloko centrinę ligoninę, ten padaryta operacija. 1957 m. bausmės laikas sumažintas iki 10 metų. 1959 m. lapkričio 19 d. kaip visiškai invalidas buvo paleistas iš įkalinimo vietos. Sugrįžęs į namus dar keletą metų dirbo Kaune rajkopsajungos stovybos kolonoje. 1967 m. rugpjūčio 3 d. ištikus insultui mirė. Palaidotas Garliavos Jonučių kapinėse.

Prelegentas dr. J. Jankauskas pranešime iškėlė Lietuvos kariuomenės aukštą pasirengimo lygį, žiaurų sovietų susidorojimą su karininkais, vadais. Kalbėjo apie karių patriotizmą, meilę, pareigą, atsakomybę tėvynei ir duotai priesaikai.

Leidžiamas daugiatomis veikalas *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918-1953 m.* Tik ką pasirodė penktasis šio unikalaus leidinio tomas. Leidžia Nacionalinis muziejus su Lietuvos karių, nukentėjusių nuo sovietų ir nacių genocido artimųjų sąjunga. Leidinio sumanytojas dr. Vytautas Jasulaitis. Po kiek laiko į šį darbą įsijungė ir dr. Juozas Jankauskas, vėliau įsijungė kiti. Per visus 9 tomus bus pristatyti visi – apie 7,000 karininkų, karo kapelionų, partizanams vadovavusių asmenų, kuriems atstacius Lietuvos Nepriklausomybę suteikiami karininkų laipsniai. 10 tomas turėtų būti apibendrinantis – pateikta visa Lietuvos kariuomenės istorija.

VU Tarptautinių santykių politikos mokslų instituto dėstytoja Morta Vydūnaitė kalbėjo tema „Lietuvos užsienio politikos istorijos pamokos“. Prelegentė teigė, kad Lietuva 3 dešimtmečiu neturėjo savarankiškos užsienio politikos ir strategijos. Svarbiausias klausimas

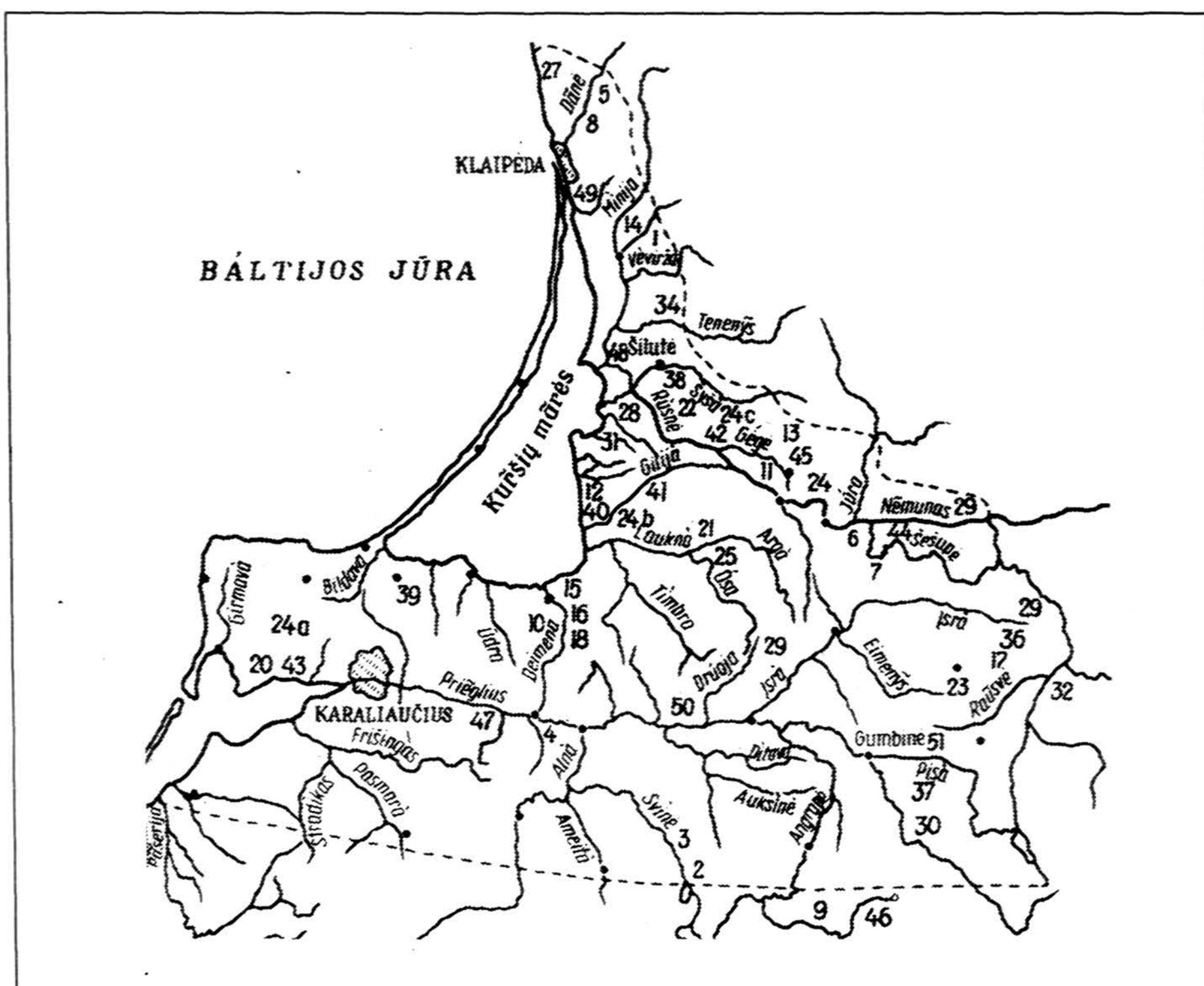
buvo Vilniaus atgavimas, tad nebuvo galvojama apie galimas grėsmes. Kad atgauti Vilnių ir Vilniaus kraštą paramos prieš Lenkiją ieškota ir Vokietijoje, ir Rusijoje. Pasak M. Vydūnaitės nors 1927-1928 m. Vokietija ir Anglija siekė sutaukyti Lietuvą su Lenkija užsienio reikalų ministru 1927-1929 metais buvęs Augustinas Voldemaras delsė. Pranešėja teigė, kad demokratijos tarpukario Lietuvoje nebuvo (ji gyvavo tik keletą metų) ir politiškai mąstantieji neturėjo galimybių demokratiškai veikti.

Konferenciją apibendrinama dr. A. Vasiliauskienė pasidžiaugė, kad šis susibūrimas, tai prisilietimas prie mūsų tautos ir kultūros dvasinių vertybių, puikus sampratos, kad jas reikia puoselėti, ugdymo ir pagilino pavyzdys. Džiugu, kad tokias idėjas skleidžia Rietavo „Aušros“ katalikiška mokykla ir visos kitos konferenciją atvykusios mokyklos. Tai tik paliudija tą faktą, kad šiems jauniems žmonėms svetimos dabartinių, nemažos dalies inteligentų, pastangos plačiai paskleisti ir įdiegti tik negatyvią nuomonę apie mūsų valstybės praeitį, jos istoriją, – tarsi nieko gero ir nebūtų buvę, tarsi nebūtų jokių darbų nei politikoje, nei ekonomikoje, nei moksle, nei kultūroje bei kitose srityse...

Tik tada, kai mes suvoksime, kokia mums turi būti svarbi istorinė praeitis ir atmintis, kaip reikia ją branginti, vertinti ir didžiulius bei garsinti asmenybes, kurie kūrė Lietuvą ir dėl jos aukojosi, tada mūsų tautinė savimone taps ta jėga, kuri privers ir kitas valstybes žvelgti į mus su gilia pagarba. Tad ši konferencija, kaip ir ankstesnės, paliudijo sukilimo metu Oginskio iškeltą šūkį, pasirinktą konferenciją ciklo tema „Tėvynės labui įnešu savąją dalį...“ Ir jaunieji respublikos istorikai kantriai ir kruopščiai, vadovaujami pasiaukojančių pedagogų, jau įneša savąją dalį – tegul ji dar nėra didelė, tačiau pasėtas grūdus tikrai unikalus reiškinys.

Konferencijos pabaigoje Rietavo savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyrius (istoriją kuriojanti Jūratė Šedvylytė) konferencijoje dalyvavusioms mokykloms įteikė padėkos raštus, o kiekvienam, pranešimą perskaičiu-

Nukelta į 8 psl.

Senieji Karaliaučiaus krašto vietovardžiai — vertingas ir saugotinas kultūros paveldas

MARIJA RAZMUKAITĖ

Labai svarbi bet kurios kultūros paveldo dalis yra kalba ir ypač vietovardžiai, arba toponimai. Kalba, susidariusi aplinkybėmis, gali ir išnykti, o vietų vardai natūraliai išsprendę žemės paviršiuje, išlieka ilgai ir iš to galima spręsti, kas nuo seno gyveno toje ar kitoje teritorijoje, kad buvo tos ar kitos kultūros atstovai ar nešėjai. Ne veltui vietovardžių reikšmę akcentavo mūsų toponimikos tėvas Kazimieras Būga, vadindamas juos „žemės kalba“, toponimikas A. Vanašas, teigdamas, jog vietovardžių ir ypač vandenvardžių tyrinėjimas „gali duoti svarbių duomenų apie seniausių tautų gyvenimo periodus, apie jų protėvynę ir migraciją“.

Karaliaučiaus kraštas, t. y. Mažosios Lietuvos pietinė dalis, susidedanti iš keturių istorinių sričių – Skalvos, Nadruvos, Sembos ir Notangos – yra dalis senųjų Prūsų žemių, kurios dar priešistoriniais laikais, apie II tūkstantmetį prieš Kristų, archeologų duomenimis vakaruose siekė Oderį, pietuose – Vyslos aukštupį, šiaurėje – Baltijos jūrą (plg. Gimbutienė, 1968 m.). Archeologų duomenis patvirtina ir vardynas, ypač vandenvardžiai, prabaltų, pralietuvių ir lietuvinių laikais, t. y. daugiau nei 4000 metų nenutrūkstamos baltiškos kultūros raida, kurią detalai aptaria Vilijus Pėteraitis studijoje *Mažoji Lietuva ir Tvanksta* (Vilnius, 1992). Taigi, minėtose žemėse iš pradžių gyveno prūsai, aukštos materialinės kultūros baltų gentainiai. Prūsų kalba XIII–XVI a. – jos paminklų atsiradimo laikais – daugeliu atžvilgių,

pasak prūsisto prof. V. Maziulio, bus buvusi archaiškesnė už kitas baltų bei visas ano meto indoeuropiečių gyvąsias kalbas. Be to, yra teorijų ir duomenų (V. Maziulis), jog jau VII amžiuje po Kr. šioje teritorijoje pasiklido ir lietuviai.

Jau XIII–XV a. kryžiuočių kronikos ir žemėlapių fiksuojama baltiškus vietų vardus; iš tokių šaltinių surinktos medžiagos žymūs prūsistas G. Gerulis studijoje *Die altpreussischen Ortsnamen* (Berlin und Leipzig, 1922 m.) nagrinėjo senųjų vietovardžių struktūrą ir raidą, tuo patiu operuodamas lietuvių bei latvių kalbų faktais.

Nors vietų vardai įvairiuose šaltiniuose fiksuoti su vokiškomis galūnėmis, tačiau jie nedviprasmiškai byloja, kad buvo šių vietų gyventojai autochtonai. Pvz., vietų vardai iš XIV–XVIII a. istorijos šaltinių: *Antballen*, *Rudupenen*, *Aukstkalney*, *Pictupeen*, *Kellmynen*, *Popelken* ir t.t. yra baltiški. Dalis tų vietų vardų telikę tik istorijos šaltiniuose, dalis tebevartojama ir po XVIII a. pradžioje siautėjusio maro ir dar iki XX a. pradžios. Tai liudija V. Kulvaičio, *Lietuviškų vardų klėtėlė* (Tilžė, 1910 m.), kurioje fiksuota apie pustrėčio tūkstančio vietovardžių.

Jau nuo XVI a. vidurio, kaip teigia istorikas Algirdas Matulevičius knygoje *Mažoji Lietuva XVIII amžiuje* (Vilnius, 1989 m.), šiame krašte buvo susidariusios lietuviškos apskritys, tad suprantama, kad didelės teritorijos dalies ir vietovardžiai buvo lietuviški, nors administraciškai sritis priklausė Prūsijai. Iki pat 1944 metų ir žemėlapiuose dar buvo fiksuojami baltiški gyvenamųjų vietų vardai bei upėvardžiai: *Darkiemis*, *Girdava*, *Ylava*, *Isrūtis*, *Katniava*, *Labguva*, *Gumbinė*, *Ragainė*, *Veluva*, *Tilžė*, *Alna*, *Deimena*, *Gilija* ir daugelis kitų, kurių etimologija sietina su lietuvių ar kitų baltų kalbų žodžiais.

Senieji vietovardžiai – ir prūsai, ir lietuviškos kilmės – ne iš karto dingę iš oficialiosios vartosenos. Intensyviau pradėti vokiečiai krašto gyventojai po 1709–1710 m. maro, skaudžiai palietusio šią teritoriją, kai krašte išmirė apie 53 proc. gyventojų (lietuvių ir prūsų), o čia, ištuštėjusias sodybas vokiečių valdžiai atkėlus per 23 tūkst. vokiečių kolonistų. Mokyklose palengva išstumta lietuvių kalba, o Bismarko laikais, į visas gyvenimo sritis vis labiau besiskverbiant vokiečių kalbai, vietų vardų sąrašuose ir žinynuose atsiranda nemažai ir

svetimų šiam kraštui vokiškų vietovardžių: *Ahlgarten*, *Clemenswalde*, *Freidrichsgraben*, *Rosenwalde*, *Roggenhausen*, *Birkenfeld* ir kt.

Pats intensyviausias Karaliaučiaus krašto vietovardžių vokietinimas pradėtas prieš II Pasaulinį karą, kai 1938 m. birželio 3 d. įsaką apie 60 proc. (~3,500) senųjų, t. y. baltiškų, vietovardžių buvo pakeista į vokiškus: *Augsgrirren* į *Sassenhoehe*, *Jurgaitschen* į *Juergenfelde*, *Kraupischken* į *Breitensstein*, *Lasdehnen* – į *Haselberg*, *Popelken* – į *Markthausen*, *Paskallen* – į *Schalau*, *Schillehlen* – į *Lehman* ir t.t. Tai paliudija ir tuo metu išleista slapta brošiūra *Das Verzeichnis der neuen Ortsnamen der ganzen Provinz Ostpreußen* (Tilsit, 1938 m.). Nors, tiesa, šie pakeitimai neilgai gyvavo: po II pasaulinio karo, 1946 m., kai Karaliaučiaus kraštas buvo perduotas Rusijos Federacijai ir pavadintas Kaliningrado sritimi su centru Kaliningradu, senieji vietų vardai pervadinti naujais, rusiškais.

Karaliaučiaus krašto žemės vardų keitimais iki 1947 m. gegužės rūpinosi Srities civilinių reikalų valdyba, po to Srities liaudies deputatų vykdomasis komitetas. Jų siūlymai buvo įteisinti 1946–1950 metų RTFSR AT Prezidiumo įsakais. Į naująją sritį atvyko nauji gyventojai iš karo nuniokotų Rusijos vietų, krašte ėmė funkcionuoti nauji oficialūs rusiški vietų vardai, vėliau užfiksuoti tik tarnybiniais reikams skirtame leidinyje *Kaliningrado srities gyvenvietės*.

Žinoma, šitaip buvo padarytas didžiulis nusižengimas visai Europos kultūrai, ypač keičiant seniausio vietovardžių sluoksnio – upių ir ežerų vardus į naujus: *Gilija* į *Matrosovka*, *Arga* – į *Zlaja*, *Osa* – į *Priamaja*, *Druoja* – į *Gremjača*, *Eimenys* – į *Uljanovka*, *Rominta* – į *Krasnaja*, *Auksinė* – *Golubaja*, *Lūja* – į *Rybnaja* ir t.t. Tad dabartinė Kaliningrado sritis su naujovinėmis vietų vardais tapo labiausiai nuo baltų kultūros nutolusi ir mažiausiai placiajai visuomenei žinoma Mažosios Lietuvos dalis.

Nors senosios vietovardžių formos nebefunkcionuoja oficialiojoje vartosenoje (čia turima omenyje pasauliniai žemėlapiai, kadastrai ir pan.), tačiau jie išliko įvairiuose šaltiniuose, tai ne vien V. Kalvaičio, Ch. Stango, G. Gerulio, A. Salio ir kitų veikaluose įtvirtinti dar gyvojoje kalboje fiksuoti vietovardžiai, bet ir kituose istorijos šaltiniuose bei foliantuose, saugomuose Vokietijos archyvuose, glūdinys tikriniai vardai, prie kurių dabar nuolat prieina Lietuvos mokslininkai. Tai liudytų ir paskutiniaisiais metais atlikti tos krypties darbai. Čia paminėtos Montrealyje (Kanada) gyvenančio lietuvininko kalbininko V. Pėteraitio studijos: *Mažoji Lietuva ir Tvanksta*, *Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai*, kuriose aiškiai paliudyta Mažosios Lietuvos baltiškas substratas; taip pat Vilniaus Pedagoginio universiteto docentės germanistė G. Blažienės studija *Die baltischen Ortsnamen im Samland* (Stuttgart, 2000 m.) ir kt.

Visi šie darbai ypač svarbūs ir aktualūs, nes juose pagrindžiamas baltiškas substratas, kurio negalėjo jokie keitimai suniveluoti.

Nukelta į 8 psl.

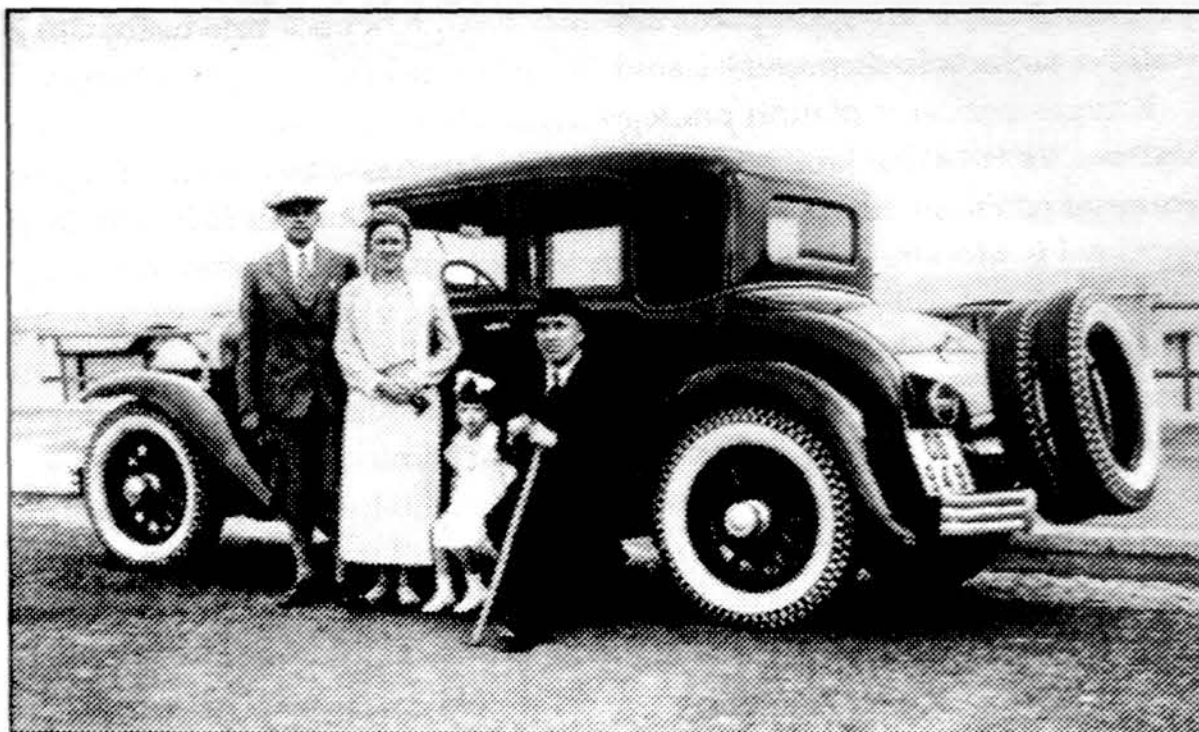
Vietovardžių ir ypač vandenvardžių tyrinėjimas — gali duoti svarbių duomenų apie seniausių tautų gyvenimo periodus, apie jų protėvynę ir migraciją

M. ir J. Šlapelių knygynui—100 metų

Marija Šlapelienė su vaikais: Gražutė (kairėje) Skaistučiū ir Laimutė, apie 1926.

Jurgis Šlapelis su dukters Laimutės šeima, Roma, 1934.

Šlapelių namas, Vilniuje.

1934 m. Romoje: V. Čarneckis, J. Šlapelis, L. Šlapelytė-Grauzinienė, E. Čarneckienė su vaikais ir K. Grauzinis

LIBERTAS KLIMKA

Marijos ir Jurgio Šlapelių Vilniuje įkurtas knygynas – išskirtinis reiškiny mūsų kultūros istorijoje. Ši įstaiga nuo 1906 m. pradžios darbavosi keturis dešimtmečius be pertraukos nepalankiausiomis, slogiausiomis įvairių okupantų varžomomis politinio bei ekonominio gyvavimo sąlygomis. Knygynas buvo tikras tautinės kultūros švyturys istorinėje Lietuvos sostinėje Vilniuje. Nebuvo jis pirmasis lietuviškas, bet gyvavo ilgiausiai. Ir todėl, kad savininkai Šlapeliai jo veiklą plėtojo ne tiek komerciniais tikslais, kiek vedini lietuviybės idėjos. Knygomis gimtąją kalbą aprūpindavo ne tik Vilniaus krašto gyventojus, bet siųsdavo jas pagal užsakymus į tolimąjį užsienį, kur tik būdavo susikūrusios didesnės ar mažesnės lietuvių kolonijos, arba būtų apsigyvenę likimo nublokšti pavieniai tautiečiai. Įstaiga, tokia svarbi lietuviams, veikė ir kaip biblioteka, – nuo 1907-ųjų turėjo skolinamąjį knygynėlį; taip pat būdavo sudarinėjami knygų rinkiniai ir siunčiami į įvairias Lietuvos vietas. Su didele nuolaida Šlapeliai aprūpindavo leidiniais kitus lietuviškus knygynus, mokyklas, spaudos platintojus. Bet kuris lietuvis, vykdamas į Vilnių, žinojo, kad Šlapelių knygyne visada susiras tautiečių, gaus žinių apie darbą ar prieglobstį.

Knygyno vardu buvo išleista nemažai knygų, kalendorių, atvirukų, katalogų. Tarp šių leidinių – ir itin svarbūs mūsų atgimstančiai kultūrai: Kristijono Donelaičio raštai, Gabrielio Landsbergio – Žemkainio dramos, Šatrijos Raganos Lietuvos senovės istorijos pasakos, Jono Basanavičiaus darbai, pirmieji lietuviški vadovėliai

Savininkai gerai suvokė knygos istorinę bei kultūrinę vertę; jiedu buvo ne tik aktyvūs tautinio atgimimo veikėjai, bet ir Lietuvių mokslo draugijos nariai.

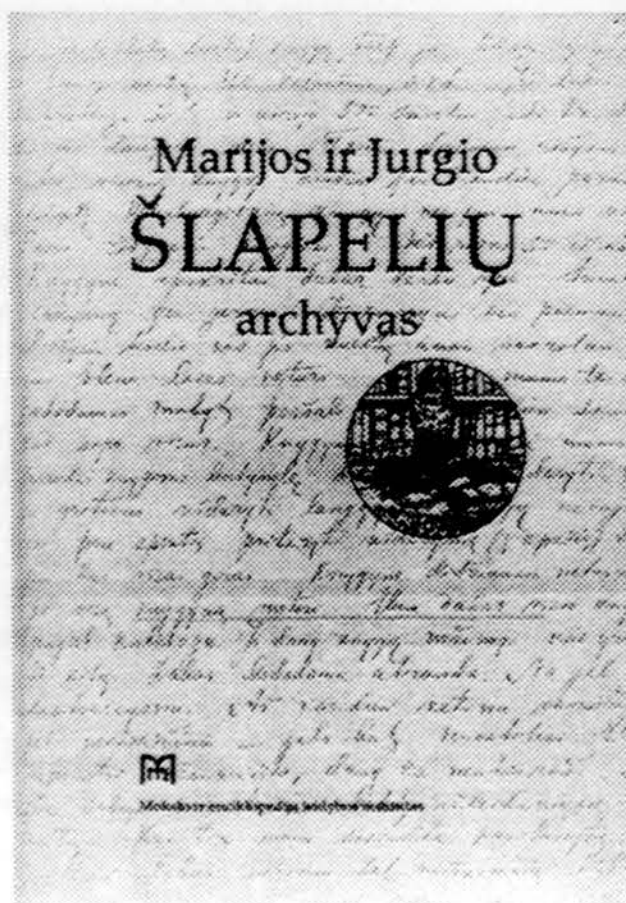
mokykloms.

Savininkai gerai suvokė knygos istorinę bei kultūrinę vertę; jiedu buvo ne tik aktyvūs tautinio atgimimo veikėjai, bet ir Lietuvių mokslo draugijos nariai. Jurgis Šlapelis (1876-1941), nors buvo baigęs medicinos studijas Maskvos

universitete, tapo kalbininku, žodžių rengėju, mokytoju. Taigi ėmėsi to darbo, kuris buvo reikalingiausias tautai valstybės atkūrimo metu. Marija Piaseckaitė – Šlapelienė (1880-1977), kurios vardu knygynas ir buvo registruotas, mūsų kultūros istorijoje žinoma kaip pirmosios lietuvių operos – Miko Petrausko „Birutės“ – pagrindinė solistė, muzikos vakarų, lietuviškų spektaklių aktyvi dalyvė.

Knygynas caro valdžios dėl savo veiklos pobūdžio buvo persekiojamas; jame ne kartą darytos kratos, o Marijai Šlapelienei kelios bylos. Ne geriau buvo ir lenkmečiu. Likusi viena po vyro mirties, Marija Šlapelienė išvermingai tęsė švietėjišką knygų platinimo misiją, iki knygynas 1949-aisiais sovietų valdžios buvo likviduotas. Sukauptas kultūros vertybės – periodikos komplektus, atvirukų rinkinius, retesnes knygas – M. Šlapelienė perdavė Lietuvos mokslo įstaigoms, bibliotekoms. Ir dosniai dalijo savo žiniomis su visais besidominciais, tyrinėjančiais mūsų kultūros istoriją.

Laimingas yra Šlapelių šeimos namo Pilies gatvėje Nr. 40 likimas. Tai XVII a. architektūros paminklas. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo jis buvo sugrąžintas Šlapelių dukrai

Nukelta į 8 psl.

NIJOLĖ BENOTIENĖ

**„Giesmė naujai žemei“
— specialiai šiai šventei
užsakyta ir sukurta
kūrinys, kuris pirmą
kartą nuskambės 8-toje
lietuvių dainų šventėje
Čikagoje. Šį chorinį
kūrinį parašė kompozi-
torius Giedrius Svilainis
pagal Nijolės
Kersnauskaitės patrioti-
nės tematikos eiles.
Mintis užsakyti
šiai šventei kūrinį, kilo
vyriausiai šventės meno
vadovei R. Kliorienei.**

„Norėjau, kad ši šventė turėtų kažkokį išeivijos atspalvį, kad dainuotume dainas, kurias mes dainuojam, kurios mums svarbios, gražios, kurios išsako mūsų išeivijos jausmus“, – mintimis dalijasi R. Klioriene.

Sukūrus proginį kūrinį lieka prisiminimas, lieka relikvija, kad tai mūsų deka į pasaulį atėjusių kūrinių, kurio pradžia buvo išeivija. Nuostabus kūrinys, pavadintas patriotiniais, širdį suvirpinančiais žodžiais, „Giesmė naujai žemei“ yra giesmė laisvei, giesmė tam kraštui, kuris priglaudė tūkstančius benamių Lietuvos vaikų, kuris leido kalbėti sava kalba, išlaikyti savas tradicijas. Išsinešta meilė tėvynei niekada nebuvo pamiršta išeivių, juk ir aštuntoji Lietuvių dainų

šventė vien savo pavadinimu „Atsiliiepk daina“ jau nusako išeivijos lietuvių nuolatinį ryšį ir rūpestį savo tėvų kraštu.

„O iš kur paimti žodžius? – toliau mintimis dalijasi Rita – Knygose neradome kas tiktų šiai šventei, nors daug ieškojome. Vadinasi, reikia rašyti. Prašiau Nijolės Kersnauskaitės, kuri praeityje yra man parašiusi žodžius patriotinėm temom: „Lietuva – tėvų žemė šventa“, „Viena šeima – viena tauta“. Nijolė Kersnauskaitė yra puikiai žinoma Cleveland Lietuvių Bendruomenės nariams. Jos nenuilstamas ilgametis darbas su skautais, aktyvi veikla Dievo Motinos Nuolatinės Pagalbos parapijoje, gausūs giesmių vertimai ar lietuviškų žodžių pritaikymai įvairioms melodijoms, yra giedami ir kitose Lietuvių Bendruomenių šventovėse.“

„Mano ryšys su lietuvių skautų organizacija, – sako N. Kersnauskaitė, – yra labai gyvas, svarbus ir dabar. Iš tikrųjų skautiškoji ideologija labai veiksmingai lemia mano dabartinio darbo ir veiklos pasirinkimus“.

Visa jos veikla ir kūryba pasižymi giliu lietuviškumo jausmu, kuriame atsispindi meilė tėvų kraštui, lietuvių kalbai, dainai, poezijai.

Dainą „Giesmė naujai žemei“ visi chorai jau yra beveik visai išmokę. Visi choristai – tiek jaunimas, tiek suaugę – žavisi šios dainos uždegančia dvasia, giliai prasmingais žodžiais, dėkingumu kraštui, kuris daugeliui jau yra tapęs gimtine, o kitiems – antrais na-

Nijolė Kersnauskaitė

mais, antra motina tėvyne.

„Kaip atsirado šie žodžiai?“ – paklausiau N. Kersnauskaitės.

„Rašydami visi turime išeities tašką, kuris veda į savo tikslą. Man ką nors rašant, mintimis dalinasi Nijolė, – viskas yra tarsi kopimas į kalną, nesvarbu, koks mažas ir nereikšmingas būtų tas kalnelis. Tokiu būdu mano pagrindinė mintis dėl kurios bet ką rašau atsispindi pabaigoje – jeigu tai būtų eilės, paskutiniame posmelyje arba paskutinio posmelio paskutinėje eilutėje. Visa giesmė man yra tarsi malda, vedanti į tą paskutinę ir pagrindinę mintį, kuri kaip tik atsiskleidžia tik paskutiniame posmelyje ar labai dažnai paskutinėje eilutėje. Todėl, kai kartais girdžiu mano žodžiais giedamą giesmę, kurios visos neišgieda (o tai būna beveik visada), iš tikrųjų nepasako to, ko aš tais žodžiais siekiu, arba paprasčiausiai – malda lieka neužbaigta“.

Dabar grįžtant prie „Giesmės naujai žemei“. Ji skirta Amerikai. Ją sudaro trys dalys: pirmas posmelis – kas mes esame, iš kur atėjome, kokį dvasinį lobyną atsinešėme. Kokie istoriniai įvykiai (garsūs protėviai, partizanai, tremtiniai) sukūrė tą „amžinąjį lietuvi“, apie kurį dainavo Bernardas Brazdžionis.

Antrasis posmelis kalba apie išeivijos kelius, jos netikrumą, ieškant pastovesnio ir naujo gyvenimo. Ieškant pritarimo ir supratimo Lietuvos laisvės bylai... Po pirmųjų dviejų posmelių kartojami žodžiai: „Ir ošė žaliuos pušys, ir mojo ažuolai, kalbėkit apie laisvę, ir skrinkit kaip arai“ – tai pavergtos Lietuvos įpareigojimas išeivijai jos nepamiršti ir skelbti pasauliui jos skaudų likimą. Išeivija buvo įpareigota kalbėti už tylinčią Lietuvą ir neleisti laisvajam pasauliui jos užmiršti. Išeivija buvo laisva, o laisvė suteikia sparnus, todėl ir

buvome skirti laisvės skrydžiui.

Trečias posmelis užbaigia išeivio ieškojimą – Amerika laisvųjų kraštas ir jam suprantamas kiekvieno žmogaus laisvės troškimas. Todėl Amerika ir atsiliepia – „girdžiu aš dainą jūsų vieversių“.

Ir kiti žodžiai jau priklauso Amerikai: „Ir subangavo jūros, ir atliepė kalnai: jūs kalbat apie laisvę ir skrendat kaip arai“. Savo laisvės ieškojimu išeivis tampa viena su piligrimų žeme – Amerika. Ir čia, šiame plačiame Amerikos laisvės sąvokos supratime, lietuviškoji išeivija įgauna formas ir rėmus savo skrydžiui: ji turi teisę siekti laisvės pavergtam kraštui, ji turi teisę kurti savo mokyklas ir parapijas, ji turi teisę demonstruoti už pavergtųjų teises, ji turi teisę branginti ir puoselėti savo kalbą, ir visą savo protėvių kultūrinį lobyną. Ir tuo pačiu ji turi visas teises gyventi, naudotis visomis savo naujojo krašto piliečių teisėmis ir privilegijomis, tapti ištikima ir naudinga šio krašto daliai.

„Štai kur Amerikos didybė, štai kodėl ir „Giesmė naujai žemei“, – baigia N. Kersnauskaitė.

Nesuklysciau sakydama, kad tai vienintelis ir pirmutinis kūrinys lietuvių chorinėje muzikoje, kuris dėkingumu atsisuka į tą žemę, tuos žmones, priglaudusius šimtus tūkstančių lietuvių ir tapusia antrais namais.

„Galvojau, kad gali būti gražu, jei žodžiai rašyti išeivijos lietuvių, o muzika Lietuvoje gyvenančio kompozitoriaus, kad būtų gražus simboliškas junginys visų pasaulio lietuvių“, – apie šios didingos dainos atsiradimą pasakoja Rita Klioriene.

Šiam darbui buvo pakviestas Lietuvos kompozitorius – Giedrius Svilainis. Jis pažįstamas iš 2003 m. Lietuvos dainų šventės repertuaro,

Giedrius Svilainis

kada dainų šventės baigiamajame kūrinyje, kurį sukūrė G. Svilainis, buvo apjungta kelių žanrų muzika: operos, liaudies, pop. „Todėl pagalvojom, – sako Rita, – kad gal jis galėtų ir mums parašyti kūrinį, kuris apjungtų įvairaus amžiaus mūsų dainininkus: vaikus, jaunimą ir suaugusius“.

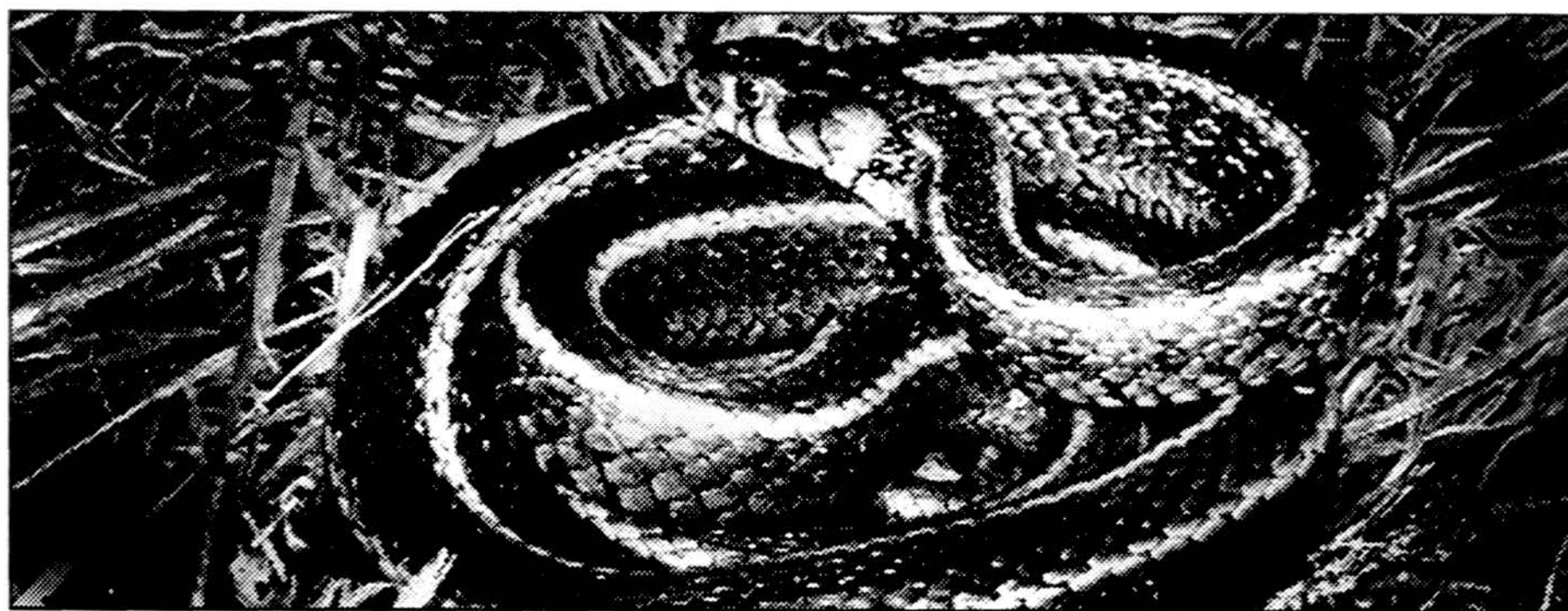
Giedrius Svilainis aktyviai reiškiasi chorinės muzikos veikloje Lietuvoje, vadovauja įvairiems chorams, o nuo 2004 m. – Valstybinio dainų ir šokių ansamblio „Lietuva“ meno vadovas. Bene svarbiausia Giedriaus Svilainio kūrybos sritis – religinė muzika chorams. Jo choriniai kūriniai yra itin mėgstami lietuvių ir užsienio atlikėjų. Įgijęs chorvedžio ir kompozitoriaus išsilavinimą, kompozitorius puikiai pažįsta choro specifiką ir siekia kurti išraiškią, margaspalvę ir efektingą muziką. Puiki muzika parašyta ir šios dainos „Giesmė naujam žemei“ žodžiams, kurioje jungiasi rimtosios ir pramoginės muzikos stiliai, sinkopuotas ritmas, padarantis kūrinį labai smagų atlikti ir įdomų klausytis.

„Šiaip pačią dainos idėją ir nuotaiką padiktavo Nijolės Kersnauskaitės patriotiškas, himniškas tekstas – mintimis dalijasi kompozitorius Giedrius Svilainis, – dar labiau jėgos ir energijos duoda vaikų balsai, kurie tarsi vienas visų kartų tautos balsas prabyla apie mūsų vienybę. Vidurinis tekstas apie „baltą karūnelę“ (kuris buvo įterptas kompozitoriaus nuožūra) siejosi su mūsų pirmojo karaliaus Mindaugo karūna ir valstybės vienybės simboliu. O tas kalnas, tarsi Gedimino pilies simbolis“, – kūrybinių akimirkų prisiminimais pasidalino G. Svilainis.

„Šis kūrinys – tai simboliška jungtis lietuvių visame pasaulyje“ – įrašyti žodžiai repertuaro dainorėliuose, po kuriais: „Kalbėkim apie laisvę, ir skriskim kaip arai“...

Kiek daug prasmės, istorijos, išgyvenimų ir ateities tolių šiuose galinguose žodžiuose ir muzikoje, kuri gimė tik 8-tosios dainų šventės proga. Liks nuostabus kūrinys – daina, jungiantis mus su tėvynės palikimu ir pagarba tam kraštui, kuris priglaudė šimtus išvartų iš savo namų našlaičių, liks nuostabi dovana chorinės muzikos atlikėjams, liks istorinis žvilgsnis, aiškiai išreiškiantis išeivijos jausmus. Muzika yra tuščia ir nebyli, jeigu apie ją tik rašysime, skaitysime ar kalbėsime, todėl visus kviečiame būtinai apsilankyti 8-toje šventėje Čikagoje, kurioje išgirsite kokia galinga mūsų lietuvių daina, kokia didinga ta giesmė naujam žemei ir laisvei.

„Dainų šventei visa širdimi linkiu kuo didžiausios ir gražiausios sėkmės. Neabejoju, kad taip ir bus. Gerai žinau, kiek visam tam reikia milžiniškų pastangų, nesuskaiciuotų nuovargio valandų ir begalinės ištvermės. Sveikinu ir dar kartą linkiu sėkmės,“ – visiems dalyviams ir žiūrovams linki N. Kersnauskaitė, padovanojusi mums tai, ką kiekvienas savo širdyje jautėme, bet nerado me tinkamų žodžių, pasakyti.

Apie Eglę, žalčio žmoną

VYTAUTAS V. LANDSBERGIS

Kai gavau pakvietimą Klaipėdos dramos teatre surežisuoti spektaklį „Eglė Žalčių karalienė“, pradžioje truputį išsigandau. Jaučiau, kad tai itin sudėtinga teatrinė medžiaga – kažkokia baisi, sakrali pasaka, kurią kartais nejauku net savo vaikams sekti. Ypač tą vietą, kai Eglė užkeikia savo vaikus, paversdama juos medžiais. Kam ši pasaka – vaikams ar suaugusiems? Apie ką jinai kalba?

Kai ši pasaka prieš šešiasdešimt metų buvo pastatyta Klaipėdos dramos teatre (legendinis pastatymas!), daugelis žiūrovų tada labai jautriai sureagavo į paslėptą, užkoduotą partizaninę tematiką, užšifruotą tėvo išdavystėje.

Tačiau dabar, mūsų dienomis ši interpretacija man pasirodė lyg ir mažiau aktuali. Ėmiau svarstyti – o kas šioje pasakoje apie Eglę Žalčių karalienę mums svarbu dabar – 2006-aisiais metais, šešioliktais atkurtosios Lietuvos valstybės metais... Ką šis amžinasis mitas mums byloja šiandien?

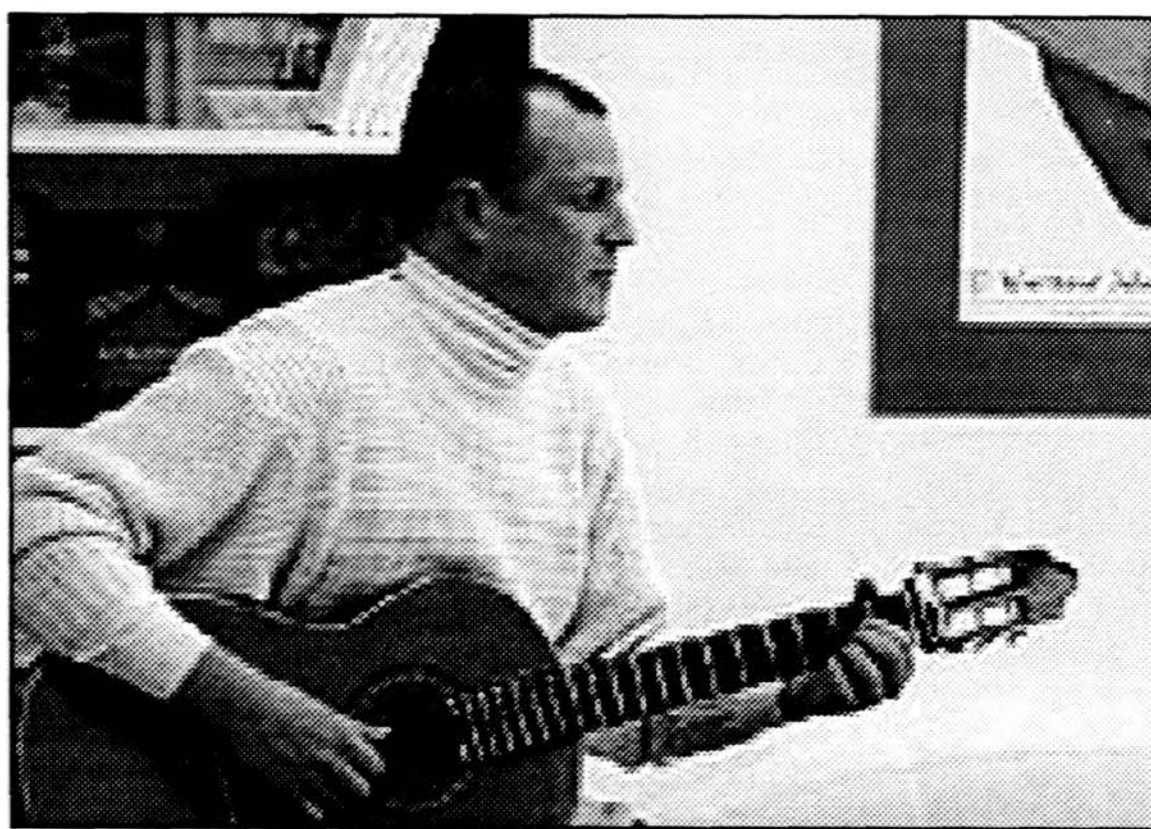
Ir pajutau, kad žalčio užkapojimas – tai amžina tema: mes visada esame linkę sunaikinti aukštesnę, harmoningesnę idėją, nes jos neatpažįstame. Tamsa naikina šviesą, kad galėtų ją tapti. Tik sunaikinę šviesą suvokiame, kad tai buvo šviesa. O tada jau imame ją garbinti bei šlovinti – toks keistas (ir gal ne vien lietuviškas) dėsnius. Žaltys yra savotiškas lietuvių tautos pagoniškasis nukryžiuotasis.

Prieš keletą metų teko skaityti gydytojo ir keliautojo Ernsto Muldaševio knygą *Iš kur mes atsiradome*. Toje knygoje tyrinėtojas aprašo vieną keistą savo ekspediciją į Himalajus, kur jis nuvyko ieškoti seniai Žemėje gyvavusių ir išnykusių civilizacijų pėdsakų. Ir rado savotišką visų civilizacijų genofondą – požeminėse olose užsimarinusius ir galinčius, esant būtinybei, prisikelti šios civilizacijos žmones (jogus). Ir dar tose olose apmirę sėdėjo ankstiau egzistavusių – atlantų, lemmuriečių civilizacijų atstovai... (Atlantai, beje, buvo pusiau vandens gyventojai!) Autorius savo knygoje mini, kad Žemėje egzistavo pereinamasis laikotarpis – kai buvo dar ir atlantai, bet gyveno jau ir mūsų civilizacijos žmonės.

Tik dabar, beretuodamas spek-

taklį, ūmai pagalvojau – o gal ši pasaka apie Eglę Žalčių karalienę mena anuos E. Muldaševio aprašytus laikus, kaip greta vienas kito egzistavo tobulesnis, labiau išsivystęs vandenų (žalčio, atlantų) pasaulis ir šališkai jau egzistavome mes, su savo dalgiais...

Apie ką dar byloja ši niūri pasaka? Juk pasakos – kaip ir šventraščiai – slepia daugybę paslėptų kodų, kurie veikia mūsų sąsmonę, perspėja, moko. Tai tarsi

Vytautas V. Landsbergis

užkoduota žmonijos istorijos patirtis.

Taigi – Eglė Žalčių karalienė kalba apie mūsų žiaurumą, apie mumyse slypintį žvėrišką naikinimo geną, kuris prasiveržia keisčiausiomis formomis. Aš, pavyzdžiui, iki šiol negaliu suprasti, kaip lietuviai, tokia, atrodyt, rami ir svetinga tauta, per kelias kraupias, tik prasidėjusio Antrojo pasaulinio karo naktis taip nykiai prisidėjo išnaikinant daugybę Lietuvos žydų, su kuriais darniai sugyveno nuo kunigaikščio Gedimino laikų...

Ir dar supratau, kad Žalčio pasaulis – vandens, minkštų apvalių formų ir aptakių jausmų pasaulis – žymiai gražesnis, kilnesnis už dalgį ir aštrių formų žemiškąjį gyvenimą. Tai Dievo „iš-cios“, prisimenančios gal net ir atlantų kultūros laikus; tai tobulesnis angelų pasaulis, į kurį žmonija dabar ir turi pabandyti įkopti, kol nesusinai-kino pati savęs su savo dalgiais, piktomis mintimis ir bombomis...

ANATOLIJUS KAIRYS

SONETAI VYTURĖLIUI

I

Kur tu leki, pilkasis vyturėli,
Palikęs savo žemę, lizdelius?
Ar maža tau žalių pavasarėlių,
Ar maža tau padangių mėlynų?

Bet vyturėlis lėkė, lėkė, lėkė,
Į vakarus, į vakarus garsius,
Jo sparnelius audra ir lietūs pliekė,
Užstojo saulę debesis tamsus.

Jam pailsėti čia nebuvo vietos,
Visur nemela, šalta ir baugu,
O medžių šakos ir viršūnės kietos,
Plėšrūnai paukščiai jį pagriebs nagu...

Šiandien blogai, rytoj bus dar blogiau,
Sustiprink silpstančius sparnus, dangau!

II

Bet tu ne globalistas, vyturėli,
Ir ne kosmopolitas, vytury!
Kas ten tave į dangų kels ar kėlė,
Kieno laukų giedosi vidury?

Tu savo žemės, pilkas vyturėli,
Savos šalelės siela ir giesmė,
Per amžius tu giedojai artojų liui,
Rūpėjo čia gyvenimo versmė.

Nelėk! Nelėk, kur nieks tavęs nelaukia,
Neduok giesmių už pažadus pigius!
Čia ežerai banguoja, upės plaukia,
Čia sau dainuoja laisvas ir smagus!

Kada parduosi giesmę už grašius,
Į vyturį nebūsi panašus.

III

Sparneliai tavo švelnūs, bet silpnučiai,
Nuneš tave į Lotofagų šalį,
Kur atsispirti užmarščiai negali
Stipruoliai vanagai, ereliai, stručiai...

Tenai sulesęs žalią kviečio grūdą,
Ar svečio teisėmis išgėręs vyno,
Ir tuoj galvelėj tavo mezgas pynė:
Kas aš esu, kas čia mane atgrūdo?

Nėra giesmių, nėra dangaus žydrynių,
Nupirko ir uždarė į narvelį,
Neduoda vietos susisukt lizdelį —
Bevardžiai paukščiai iš Rytų laukinių...

Po dušimčio nebus nei jo, nei jos,
Po dušimčio nebus nei Lietuvos.

Jaunųjų istorikų konferencija

Atkelta iš 3 psl.

siam mokiniui padėkos raštus įteikė „Aušros“ katalikiškos vidurinės mokyklos direktorė Danutė Bruževičienė, pavaduotoja Vaida Vaičikauskienė ir Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktorius Vytas Rutkauskas, kartu apdovanodami ir specialiais leidiniais.

Po konferencijos vykusiose diskusijose mokytojai kalbėjo apie mokinių rengiamų pranešimų kokybės gerinimą, temų tikslingumą, konkre-

tumą, perteikimą. Diskutuota dėl XIII konferencijos tematikos pasirinkimo. Buvo nutarta XIII konferencijoje kalbėti apie moteris, tad būsimos konferencijos tema „Moters vaidmuo istorijoje“.

Rietavo „Aušros“ katalikiškoje vidurinėje mokykloje įvykusioji XII respublikinė jaunųjų istorikų konferencija – graži dvasingumo, meilės savo kraštui, jo žmonėms, pagarbos istorijai pamoka.

Krašto vietovardžiai

Atkelta iš 4 psl.

Vardynas, fiksuotas jau istorijos šaltiniuose, svarbus ne tik baltų kultūrai. Pagal vokiečių hidronimiko Wolfgang Schmid teoriją, baltų kraštai (tarp jų ir Prūsija) – senosios Europos hidrinimijos centras, o baltų protėviai ir bendroji baltų kalba yra glaudžiai susiję su visa Vakarų Europa. Senasis vardyno sluoksnis, ypač vandenvardžiai – svarbi Europos kultūros paveldo dalis, kurią būtina saugoti, tyrinėti, įtvirtinti praktiniame gyvenime, jei norima atkur-

ti kuo pilnesnį Senosios Europos kultūros vaizdą. Į tai turėtume atkreipti ir UNESCO dėmesį. 1997 m. gegužės 29 d. Lietuvių kalbos komisija patvirtino tradicinių lietuviškų Karaliaučiaus krašto vietovardžių sąrašą. Į juos negalime žiūrėti vien kaip į istorinės praeities faktą. Stenkimės visur, ne vien mokslineje ir mokyklinėje literatūroje, gaivinti ir vartoti tradicinius, tikruosius Karaliaučiaus krašto vardus.

Šlapelių knygynas

Atkelta iš 5 psl.

Gražutei Sirutienei, kuri namą 1996 m. padovanojo Vilniaus miestui. Maža to, savo lėšomis įrengė jame muziejų, atspindintį knygyno veiklą ir Vilniaus krašto lietuvių kultūrinį gyvenimą. Šiandien čia dažnos parodos, švietėjiški renginiai, susitikimai. Taigi vilniečiai turi kultūros židinį, kuris skleidžia Marijos ir Jurgio Šlapelių dvasines vertybes, su tokiu įsijautimu bei pasiaukojimu diegtas tautiečiams. Ir vėlgi labai reikalingas šiandien...

Žinomas bibliografas ir knygos istorijos tyrinėtojas profesorius Vladas Žukas apie knygyno veiklą ir tokią taurią Šlapelių šeimą 2000-aisiais metais parašė monografiją, kurios išleidimą finansavo JAV gyvenanti dukra Gražutė, tuo dar kartą prasmingai įamžindama šviesų savo tėvų atminimą.

Prie buvusio lietuviškojo Šlapelių knygyno pastato Šv. Jono gatvėje Nr. 13 pritvirtinta marmurinė atminimo lenta. O gal būtų geriau knygyną pažymėjus restauruota jo iškauba, kurioje trimis kalbomis buvo skelbiama apie čia esantį lietuvišką knygyną per visą nelengvą jo gyvavimo keturiasdešimtmetį? Ir kaip pritiktų čia atidaryti antikvariata... Juk atskiros senųjų knygų knygyno, labai svarbaus visuomenės kultūros požymio, Vilniuje ir neturime. Beje, neturime Lietuvoje ir knygos istorijos muziejaus, nors lietuviško spausdinto žodžio kelias toks įdomus, toks nuotykingas...

Gegužės 7-ąją pažymėjome Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną. Kartu tai ir Motinos dienos sekmadienis; ištisias prasmingas sutapimas: knyga yra kultūros motina.

